

"Research Paper"

Investigating the Damages to the Trees due to the Traffic of Off-Road Vehicle in the Northern Forests of Iran

Rasol Mahmoudi¹, Mehran Nasiri² and Maryam Asadian³

1- M.Sc. Student, Department of Forest Sciences and Engineering, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources

2- Assistant Professor, Department of Forest Sciences and Engineering, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources (Corresponding Author: me.nasiri66@gmail.com)

3- Ph.D., Department of Forest Sciences and Engineering, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources

Received: 5 March, 2023

Accepted: 22 May, 2023

Extended Abstract

Introduction and Objective: Today, off-road vehicles are used for nature tourism and also for competitions. In fact, off-road riding is also known as a kind of sport. The invasion of several cars into the forest and the lack of knowledge about environmental factors cause the damages to the soil and vegetation around the road. The main purpose of this study was to investigate the effect of off-road vehicle traffic on the trees around the road in terms of wound area, wound depth, location of wound on the trunk or root and the reason of injury by each factor.

Material and Methods: This study was carried out in the Hajikla-Tirankali (Mianshe) forestry plan. For this purpose, the off-road path and control plot (outside the off-road route) was considered. The impact of off-road vehicles on the trees around the road was investigated according to wounding and slope gradient.

Results: The results showed that in trees closer to the roads the wound depth is more than wound area, and also in trees farther away from the road the wound area is more than wound depth. The depth at a distance of 50 cm from the road is 2.55 cm, at a distance of 100 cm from the road, 1.2 cm and at a distance of 15 cm from the road, the wound depth is 1.7 cm. The damage to the trees in terms of the location of damage was 12% from the soil horizon to collar of trees, 56% from the collar to one-meter height of trunk and 32% from one meter to two meters' height of the tree. The highest rate of damage to trees was recorded for the location of collar to one-meter height of trunk and the lowest rate of damage was recorded for the soil horizon to tree collar. According to result, the rate of damages due to collision of the body and wheel of the car with the trunk is 42%, collision of the roof or crown of the car with the tree is 30%, wound due to cut by winch wire is 16% and root wound due to tire wear is 12%. The depth and area of the wound increased by increasing in longitudinal slope. The average wound depth was recorded 1 mm in the 7% slope, which that increased to 3.4 mm in the slope of 20%.

Conclusion: Due to the registration of off-road as an official sport, it cannot be avoided. But by educating people and making them familiar with environmental demands, the damage can be reduced. Creating fixed and exciting tracks and preventing entry into the forest is one of the effective solutions.

Keywords: Damage, Land Rover, Nature tourism, Wheel tracks, Winch, Wounds

"مقاله پژوهشی"

بررسی صدمات وارد شده به تنه درختان بر اثر تردد خودروهای بیراهه‌نوردی (آفرود) در جنگل‌های شمال ایران

رسول محمودی^۱، مهران نصیری^۲ و مریم اسدیان^۳

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
 ۲- استادیار گروه علوم و مهندسی جنگل، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، (نویسنده مسؤل: me.nasiri66@gmail.com)
 ۳- دانش‌آموخته دکتری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
 تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۲/۱
 صفحه: ۱۰۱ تا ۱۰۹

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: امروزه از ماشین‌های بیراهه‌نوردی (آفرود) به‌جز طبیعت‌گردی برای مسابقه نیز استفاده می‌شود. در واقع بیراهه‌نوردی نوعی ورزش شناخته می‌شود. هجوم هم‌زمان چندین خودرو به طبیعت بکر جنگلی و عدم اطلاع از عوامل زیست‌محیطی سبب تخریب خاک و پوشش گیاهی مناطق اطراف مسیر تردد می‌شود. لذا هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی اثر تردد خودروهای بیراهه‌نوردی بر درختان اطراف مسیر از نظر مساحت زخم، عمق زخم، محل زخم ایجاد شده در تنه یا ریشه، علت آسیب دیدگی و میزان آسیب‌رسانی هریک از عوامل می‌باشد.

مواد و روش‌ها: این مطالعه در قطعه ۱۵ سری چهار طرح جنگلداری حاجی کلا تیرانکلی (میانسه) انجام شد. به‌همین منظور مسیر آفرود (بدون تردد اسکیدرها) در نظر گرفته شد. اثر تردد ماشین‌های آفرود بر درختان اطراف مسیر از نظر تعداد درختان صدمه دیده، محل زخم ایجاد شده در تنه یا ریشه، مساحت زخم و عمق زخم، علت و نحوه آسیب به درختان اطراف مسیر و تأثیر شیب بر میزان آسیب مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج این پژوهش نشان داد برای درختانی که نزدیک به مسیر هستند، نوع صدمه به‌صورت نقطه‌ای و با عمق زیاد است و هرچه فاصله از مسیر بیشتر شود عمق ضربه کم ولی مساحت آسیب‌دیده بیشتر می‌شود. عمق زخم در فاصله ۵۰ سانتی‌متری از مسیر تردد، ۲/۵۵ سانتی‌متر، در فاصله ۱۰۰ سانتی‌متری از مسیر، ۲/۱ سانتی‌متر و در فاصله ۱۵۰ سانتی‌متری از مسیر، عمق زخم ۱/۷ سانتی‌متر بود. صدمه وارده به درختان حاشیه مسیر بر اثر تردد آفرود از نظر محل آسیب‌دیدگی، از سطح زمین تا یقه درخت ۱۲٪، از محل یقه تا ارتفاع یک متری تنه درخت ۵۶٪ و از ارتفاع یک تا دو متری درخت ۳۲٪ می‌باشد. لذا بیشترین میزان آسیب‌دیدگی درختان بر اثر تردد آفرود در محل یقه تا ارتفاع یک‌متری تنه درخت و کمترین میزان آسیب‌دیدگی در قسمت افق خاک تا سطح یقه درخت می‌باشد. همچنین میزان آسیب وارده به درختان حاشیه مسیر بر اثر تردد آفرود، بر اثر برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه ۴۲ درصد، برخورد سقف یا تاج خودرو با درخت ۳۰ درصد، زخم به‌دلیل بریدگی توسط سیم وینچ ۱۶ درصد و زخم ریشه بر اثر سایش تایر ۱۲ درصد می‌باشد. با افزایش شیب طولی، عمق و مساحت زخم افزایش یافته است. میانگین عمق زخم در شیب هفت درصد، یک میلی‌متر ثبت شد که این میزان در شیب ۲۰ درصد به ۳/۴ میلی‌متر افزایش یافته است. **نتیجه‌گیری:** با توجه به رونق تورهای آفرود در کشور که به‌عنوان یک ورزش رسمی نیز ثبت شده است، نمی‌توان از برگزاری آن جلوگیری کرد، اما می‌توان با راه‌کارهای درست که مهم‌ترین آن آموزش افراد است خطرات آن را برای طبیعت کاهش داد. همچنین با سازماندهی مناسب و تعیین مسیرهای مشخص برای تردد آفرود، می‌توان از صدماتی نظیر آسیب به توده جنگلی، زادآوری و درختان سرپا و همچنین فشردگی خاک جلوگیری کرد.

واژه‌های کلیدی: آسیب، رد چرخ، زخم، طبیعت‌گردی، لندروور، وینچ

مقدمه

امروزه از آفرودها به‌جز طبیعت‌گردی برای مسابقه نیز استفاده می‌شود. در واقع آفرودسواری به‌عنوان نوعی ورزش هم شناخته شده است (Assaeed et al., 2019). تب آفرود و هجوم هم‌زمان چندین خودرو به طبیعت بکر جنگلی و عدم اطلاع از عوامل زیست‌محیطی سبب تخریب خاک و پوشش گیاهی مناطق اطراف مسیر تردد می‌شود. همچنین شدت و میزان آسیب وسایل نقلیه آفرود در مناطقی که دارای زیستگاه‌های شکننده هستند از جمله مناطق با گونه‌های گیاهی خاص و کمیاب یا در مناطقی که خاک مستعد فرسایش است می‌تواند بیشتر باشد (Espahbodi & Eghtesadi, 2019; Kizha et al., 2021; Picchio et al., 2020).

خودروهای آفرود (مانند: پازن، انواع جیپ، انواع توپوتا و ...) عموماً شاسی بلند (Sport Utility Vehicle - SUV) بوده که علاوه بر داشتن قدرت و سرعت دارای دو ویژگی اساسی نیز می‌باشند. اولاً دارای سیستم چهار چرخ متحرک (Four Wheel Drive - 4WD) و ثانیاً دارای شاسی مستقل می‌باشند. با وجود تجهیزات ذکر شده توانایی آسیب‌رسانی خودروها به طبیعت به‌سبب اتفاقاتی نظیر گیر کردن، چپ شدن خودروها در مسیر حرکت، تغییر اجباری مسیرها، استفاده از

وینچ، وزن نسبتاً بالا، نوع تایرها (شکل و عمق عاج‌ها و سایز)، فراوانی تعداد این خودروها در زمان و مسیر واحد در کنار بکر بودن و شیب نسبتاً بالای مسیرهای آفرود، زیاد می‌باشد. علاوه بر این رانندگی در مسیرهای آفرود موجب صدمه به نهرها و آبراهه‌ها بر اثر عبور ماشین از نهرها و یا کنار آن و یا رسوب در نهرها و ورود مازاد سوخت روغن و گریس به نهرها می‌گردد. همچنین در فصل بارش و رطوبت زیاد خاک سبب به‌هم خوردگی، کوبیدگی و شیار شدن خاک و صدمه به گیاهان و نهال‌های مسیر تردد و زخمی شدن درختان مجاور آن می‌شوند، که حساسیت بررسی عملکرد و مدیریت آن‌ها را افزایش می‌دهد (Kuznetsov et al., 2019; Picchio et al., 2019; Pinard et al., 1995).

با توجه به این‌که گرایش افراد به‌سوی آفرود یا طبیعت‌گردی به‌علت لذت و هیجان بالای آن در سطح جامعه مشاهده می‌شود و با عنایت به موارد فوق در جهت کاهش پیامدها و عوارض نامطلوب خودروهای آفرود بر بوم‌سامانه جنگلی، احساس نیاز به دستورالعمل مشخص مناسبی برای خودروهای آفرود و تردد آنها در مسیرهای مشخص شده و استاندارد و نظارت دقیق بر نحوه اجرای درست آن احساس می‌شود. لذا برای محقق شدن آن باید در سطوح سازمانی و اجتماعی اقدام کرد. مهمترین نیاز

میزان آسیب‌دیدگی به درختان اطراف مسیرهای آفرود در مناطق جنگلی می‌باشد.

مواد و روش‌ها منطقه مورد مطالعه

این بررسی در قطعه ۱۵ که بر اساس اطلاعات مندرج در کتابچه طرح تجدیدنظر سری ۴ طرح جنگل‌داری حاجیکلا تیرانکلی - (میانشه) مصوب سال ۱۳۹۰ با گستره ۴۳/۶ هکتار از مجموعه جنگل‌های سری چهار تیرانکلی - میانشه با مساحت ۱۴۳۹/۸ هکتار، در حوزه آبخیز شماره ۶۹ بین عرض جغرافیایی ۳۵° ۲۰' و ۳۶° ۲۱' و شمالی طول جغرافیایی ۳۵° ۲۸' و ۵۳° ۳۱' شرقی واقع در ۶۲ کیلومتری جنوب شهر ساری و در حوزه استحفاظی اداره منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان ساری قرار دارد، انجام شده است. حداقل ارتفاع از سطح دریا ۹۱۰ متر و حداکثر آن ۱۶۸۰ متر است و میانگین بارندگی سالیانه ۶۱۸/۸ میلی‌متر گزارش شده است. تپ جنگل راش (۶۹/۰۴ درصد)، آمیخته (توسکا، بلوط، اوجا، آزاد، لگ و ...) (۹/۸۳ درصد)، راش-ممرز (۵/۵۸ درصد)، ممرز (۲/۷۵ درصد) و مخروطه از گیل-ولیک (۱/۴۵ درصد) می‌باشد. ضمناً (۱۰/۴۴ درصد) از سطح جنگل در گذشته نهال کاری شده و (۰/۹۱ درصد) فضای خالی می‌باشد. پنج دهه از زمان اجرای طرح جنگل‌داری در این سری می‌گذرد و سری مذکور در حال حاضر با توجه به قانون توقف بهره‌برداری از جنگل‌های شمال کشور، فاقد طرح جنگلداری بوده و صرفاً به‌صورت حفاظتی مدیریت می‌گردد. آفرود سواری در منطقه معمولاً بدون مجوز قانونی انجام شده و افراد هستند که تصمیم می‌گیرند چه زمانی و در چه مکانی با ماشین وارد جنگل شوند. تقریباً مقررات سخت‌گیرانه در این زمینه وجود ندارد و یا حداقل به‌درستی اجرا نمی‌شود.

به‌منظور انجام این مطالعه مسیر آفرود (صرفاً ماشین‌های آفرود در این مسیر تردد می‌کنند) در نظر گرفته شد. تعداد درختان آسیب دیده در دو کیلومتر مسیر آفرود مورد مطالعه ۵۳ اصله درخت ثبت شد. بیشترین درختان صدمه دیده از نوع توسکا، راش و گونه‌های درختچه‌ای مانند ولیک می‌باشد. اثر تردد ماشین‌های آفرود بر درختان اطراف مسیر از نظر تعداد درختان صدمه دیده، محل زخم ایجاد شده در تنه یا ریشه، مساحت زخم و عمق زخم مورد بررسی قرار گرفت (شکل ۱). عمق زخم به‌وسیله کولیس و مساحت زخم با توجه به شکل زخم با فرمول‌های مساحت‌یابی اشکال اندازه‌گیری شد. فاصله هریک از درختان آسیب‌دیده تا لبه مسیر آفرود با دقت سانتی‌متر با متر نواری اندازه‌گیری شد. فاصله درختان آسیب‌دیده تا لبه مسیر آفرود و ارتباط آن با مساحت و عمق زخم در سه کلاس ۰ تا ۵۰ سانتی‌متر، ۵۰ تا ۱۰۰ سانتی‌متر و ۱۰۰ تا ۱۵۰ سانتی‌متر مورد اندازه‌گیری و بررسی قرار گرفت. به‌منظور بررسی دقیق آسیب‌دیدگی درختان سرپا ارتفاع آسیب‌دیدگی نیز با استفاده از متر نواری ثبت شد. برای این منظور سه کلاس ارتفاعی که به‌ترتیب از سطح زمین تا یقه درخت، از یقه تا ارتفاع یک متری از درخت و از ارتفاع یک متری تا دو متری درخت در نظر گرفته شد. همچنین در این مطالعه علت و نحوه آسیب به درختان اطراف مسیر مورد بررسی قرار گرفت. برای این منظور

مدیریت، داشتن اطلاعات دقیق برای اتخاذ تصمیم درست در جهت افزایش توریسم و ارتقا سطح اقتصادی جوامع محلی با محوریت کاهش تخریب و حفاظت از عرصه‌های طبیعی است. صدمه به درختان باقیمانده در توده‌های جنگلی ممکن است شامل زخمی شدن تنه درختان، شکستن شاخه‌ها و آسیب به ریشه درخت باشد (Ghorbani & Jourgholami, 2016; Naghdi et al., 2006). آسیب به پوست درختان سبب ورود آفات و حمله قارچ‌ها می‌شود. هنگامی که قارچ‌ها به ساقه حمله می‌کنند، حرکت آب به نواحی رویش میسلیم موجب تحرک یون‌های فلزی رها شده توسط سلول‌های آسیب‌دیده درخت می‌گردد. که این امر سبب کاهش مقاومت چوب آسیب‌دیده و بروز پوسیدگی زودرس می‌شود که افت سرعت امواج تنشی و فراصوتی در مقایسه با چوب سالم را به‌همراه دارد و به‌طوری که درختانی که در پیچ‌ها یا پایین پیچ‌ها واقع شده‌اند دارای قابلیت دریافت آسیب بیشتری می‌باشند (Kartoolinejad et al., 2012).

وقتی که پوست درخت زنده کننده می‌شود، سلول‌های آوندی کامبیوم جدا شده و از بین می‌روند و لایه زاینده شروع به گسترش از اطراف پوست زنده زخم نموده و به سمت مرکز زخم رشد می‌کند. و زمانی که یک زخم کاملاً التیام می‌یابد، مراحل پوسیدگی ممکن است متوقف یا بسیار کم شود. اما زخم‌های با مساحت وسیع به‌ندرت التیام می‌یابند. بنابراین اندازه زخم در التیام زخم بسیار اساسی است (Jourgholami et al., 2012). مساحت ایجاد شده توسط زخم از موارد مهمی است که در ارزیابی بهره‌برداری باید مدنظر قرار گیرد، زیرا هر چقدر سطح زخم افزایش یابد به‌همان نسبت شدت حمله آفات و حشرات به محل زخم هم افزایش خواهد یافت (Rashidi et al., 2011). بر اثر برخورد و سایش لاستیک زخم‌هایی بر روی درختانی که قسمتی از ریشه آن‌ها در سطح خاک قرار دارد ایجاد می‌شود. حرکت لاستیک ماشین‌های سنگین مانند اسکیدر بر ریشه‌های درختان، موجب آسیب‌رسانی به ریشه‌های سطحی مانند زخم شدن، پارگی و فشردگی ریشه می‌گردد (Kartoolinejad et al., 2012; Mahdavi et al., 2017). با انجام مطالعه‌ای در کشور لهستان نشان داد نوع لاستیک، پهناي لاستیک و میزان باد آن تاثیر زیادی بر روی تخریب‌های مرتبط با خاک و زخمی شدن درختان دارد. به‌طوری که افزایش بار عمودی و کاهش فشار باد لاستیک می‌تواند باعث افزایش نیروی کشش به ترتیب تا ۳۵ و ۱۶ درصد شود. با توجه به تحقیقات ارائه شده (Assaeed et al., 2019; Espahbodi & Eghtesadi, 2019; Pinard et al., 1995) عمده کار انجام شده بررسی تاثیر ماشین‌آلات چوبکشی بر میزان تخریب خاک و آسیب به درختان اطراف مسیرهای چوبکشی می‌باشد. تاکنون در داخل کشور کار تحقیقاتی زیادی بر روی تاثیر تردد ماشین‌های آفرود انجام نگرفته است. با توجه به پتانسیلی که در زمینه گردشگری و طبیعت‌گردی در ایران وجود دارد، استفاده از خودروهای آفرود مورد علاقه طبیعت‌گردان است. هرچند مشکلات زیست محیطی زیادی را سبب می‌شود. بر اساس مشاهدات میدانی ورود وسایل نقلیه به عرصه‌های جنگلی همراه با پیامدهایی خواهد بود. بنابراین، تحقیق حاضر به‌دنبال بررسی آثار تردد ماشین‌های آفرود بر

مساحت زخم به‌عنوان متغیر وابسته و فاصله به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. همچنین جهت مقایسه میانگین‌ها و گروه‌بندی آن‌ها از آزمون دانکن استفاده شد. برای بررسی تأثیر مشخصات فنی مسیر آفرود (شیب طولی) بر میزان آسیب‌های وارده به تنه درختان حاشیه مسیر از رگرسیون استفاده گردید. در این مورد نیز عمق و مساحت زخم متغیر وابسته و شیب طولی مسیر به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. به‌همین منظور در نرم‌افزار Sigmaplot کالیبراسیون مدل رگرسیونی R^2 ، R^2 تصحیح شده، انحراف معیار خطا (RMSE) و باقی‌مانده‌ها) انجام شد. لازم به ذکر است نمودارها در نرم‌افزارهای Excel و Sigmaplot ترسیم شده است.

آسیب‌هایی ناشی از برخورد ماشین‌های آفرود (مانند برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه درخت، برخورد سقف خودرو با تاج درخت و سایش لاستیک خودرو با ریشه درختان) و خسارت‌های ناشی از بستن سیم وینچ به‌صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به این‌که شیب مسیر تأثیر زیادی بر تعادل ماشین‌آلات دارد از این‌رو شیب در مسیر آفرود نیز با استفاده از شیب سنج سونتو به درصد در فواصل ۲۰ متری به درصد ثبت شد و درختان آسیب دیده در آن محدوده نشانه‌گذاری شدند. در نهایت شدت زخم وارد شده به درختان با توجه به شیب طولی مورد بررسی قرار گرفت.

تحلیل آماری

به‌منظور مقایسه تأثیر فاصله از مسیر میزان عمق و مساحت زخم درختان از تجزیه واریانس یک‌طرفه استفاده شد. عمق و

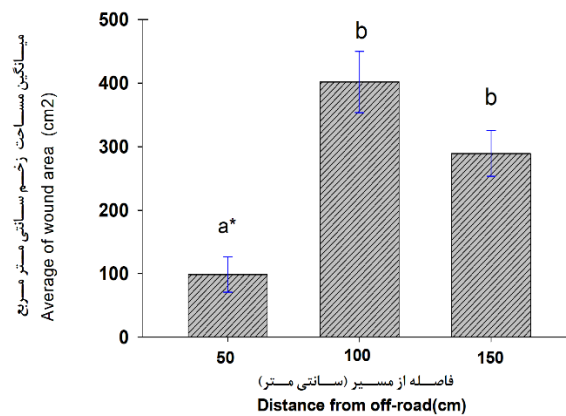

شکل ۱- آسیب‌دیدگی تنه و ریشه درختان در اطراف مسیر آفرود
Figure 1. Damage to trunks and roots of trees around the off-road

بیشترین مساحت زخم‌شدگی تنه در فاصله ۱۰۰ سانتی‌متری از مسیر تردد آفرود مشاهده می‌شود و کمترین مساحت زخم‌شدگی مربوط به فاصله ۵۰ سانتی‌متری از مسیر تردد می‌باشد. همچنین نتایج تجزیه واریانس و مقایسه میانگین‌ها نشان داد بین فاصله ۵۰ سانتی‌متری و فواصل ۱۰۰ و ۱۵۰ سانتی‌متری از نظر مساحت زخم تفاوت معنی‌دار وجود دارد ($p < 0.05$).

نتایج و بحث

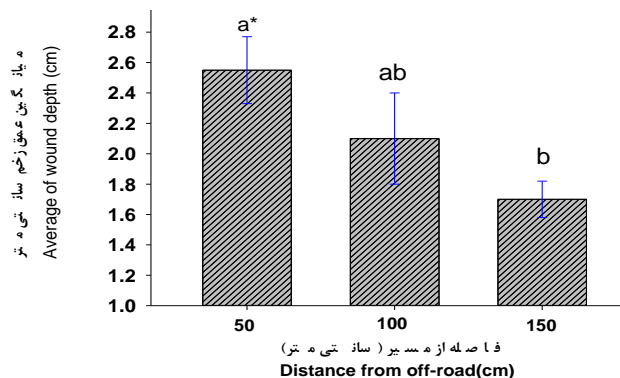
بررسی فاصله درختان آسیب دیده از کنار مسیر آفرود نشان داد که مساحت زخم در فاصله ۵۰ سانتی‌متری از مسیر تردد، ۹۸/۵ سانتی‌متر مربع، در فاصله ۱۰۰ سانتی‌متری از مسیر، ۴۰۱ سانتی‌متر مربع و در فاصله ۱۵۰ سانتی‌متری از مسیر، مساحت زخم ۲۸۹ سانتی‌متر مربع می‌باشد. با توجه به شکل (۲)

شکل ۲- میزان مساحت زخم درختان اطراف مسیر بر اساس فاصله درختان از کنار مسیر
Figure 2. The rate of wound area of trees according to the distance of the trees from the off-road

بیشتر می‌شود. به نظر می‌رسد دلیل ایجاد زخم‌هایی که در فاصله‌های دورتر از مسیر قرار دارند عدم تعادل ماشین و کشیده شدن آن بر روی تنه درختان می‌باشد که مساحت بیشتری دارند. همچنین زخم‌هایی که نزدیک به مسیر هستند بیشتر از نوع زخم‌هایی هستند که دلیل ایجاد آن‌ها سیم وینچ است که از نوع عمقی می‌باشد. یافته‌های این مطالعه با نتایج تحقیقات Jourgholami et al., 2012; Kartoolinejad et al.,)
(2012; Mahdavi et al., 2017) نیز منطبق می‌باشد.

سر خوردن ماشین‌های آفرود و عدم تعادل در مسیر سبب برخورد ماشین با درختان اطراف مسیر می‌شود. مهدوی و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهش خود نشان داد بیشتر زخم‌های درختان صدمه دیده در فاصله ۱/۵ متری از اطراف مسیرهای چوبکشی ثبت شده اند (Mahdavi et al, 2017). اما با توجه به مشاهدات این مطالعه هرچه درختان نزدیک‌تر به مسیر هستند نوع صدمات به تنه به صورت نقطه‌ای و با عمق زیاد می‌باشد و با فاصله از مسیر عمق ضربه کم ولی مساحت آسیب

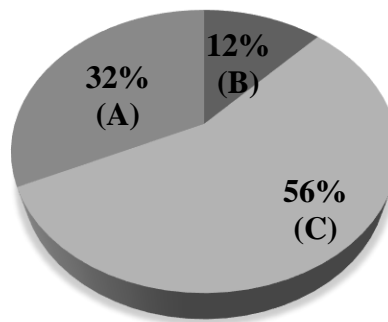

شکل ۳- میزان عمق زخم درختان اطراف مسیر در ارتباط با فاصله درختان از کنار مسیر
Figure 3. The rate of wound depth of trees according to the distance of the trees from the off-road

آسیب‌های منجر به پوسیدگی است و سلامت تنه درخت را پس از ضربه تهدید می‌نماید. هرچه شدت صدمه وارده از لایه پوست عبور کرده و به کامبیوم نزدیک‌تر شود احتمال خطر پوسیدگی نیز افزایش خواهد یافت.

همچنین در صورت ایجاد زخم در فصل زمستان شیره نباتی متوقف بوده و احتمال حمله آفات به بافت‌های آسیب‌دیده درختی کم است ولی با آغاز فصل بهار و جریان شیره نباتی درجه حرارت همراه با رطوبت و مواد غذایی موجود در کامبیوم درخت شرایط حمله قارچ‌ها را مهیا می‌کند. درجه حرارت بین ۱۰ تا ۴۰ درجه مناسب برای بروز و پیشرفت قارچ‌ها است (Rashidi et al., 2011).

نتایج حاصل نشان می‌دهد (شکل ۳) عمق زخم در فاصله ۵۰ سانتی‌متری از مسیر تردد، ۲/۵۵ سانتی‌متر، در فاصله ۱۰۰ سانتی‌متری از مسیر، ۲/۱ سانتی‌متر و در فاصله ۱۵۰ سانتی‌متری از مسیر، عمق زخم ۱/۷ سانتی‌متر می‌باشد که بین تیمارهای فاصله ۵۰ سانتی‌متری و ۱۵۰ سانتی‌متری از نظر آماری تفاوت معنی‌دار وجود دارد ($p < 0.05$). بنابراین بیشترین میزان عمق زخم در فاصله ۵۰ سانتی‌متری از مسیر تردد آفرود و کمترین میزان عمق زخم مربوط به فاصله ۱۵۰ سانتی‌متری از مسیر تردد می‌باشد. زخم‌های فوق عمدتاً عمقی هستند و با خسارت به کامبیوم همراه می‌باشند. شدت زخم‌های وارده به درختان نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است. لذا عمق نفوذ زخم به درون چوب نکته‌ای حائز اهمیت و فاکتور مهمی در برآورد

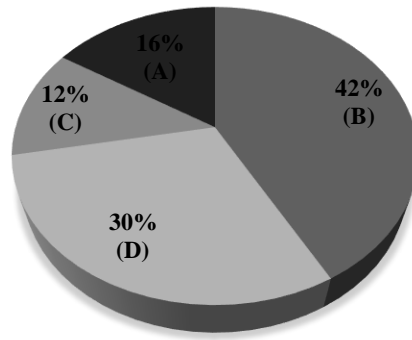

شکل ۴- میزان آسیب‌دیدگی درختان سرپا بر اساس محل آسیب، (A): از سطح خاک تا یقه درخت (B): یقه تا ارتفاع یک متری تنه درخت (C): از ارتفاع یک متری تا دو متری تنه درخت

Figure 4. The rate of damage to the trees stand based on the location of damage; (A): from soil surface to tree collar; (B): from tree collar to 1 meter height of trunk; (C): from 1 meter of trunk to 2 meter of trunk

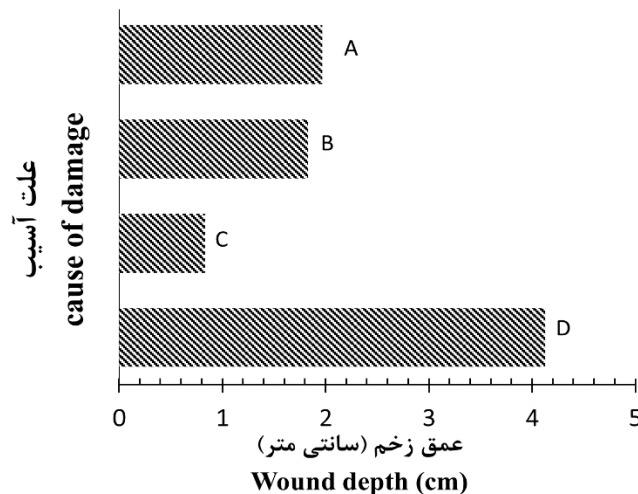
حاشیه مسیر بر اثر تردد آفرود، بر اثر برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه ۴۲ درصد، برخورد سقف خودرو با تاج درخت ۳۰ درصد، زخم به دلیل بریدگی توسط سیم وینچ ۱۶ درصد و زخم ریشه بر اثر سایش تایر ۱۲ درصد می‌باشد. لذا بیشترین آسیب وارد شده به درختان حاشیه مسیر تردد آفرود بر اثر برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه درخت می‌باشد و کمترین میزان آسیب مربوط به زخم ریشه بر اثر سایش تایر می‌باشد. معمولاً زخم‌هایی که به علت بستن سیم وینچ ایجاد می‌شوند درصد کمی دارند ولی به خاطر فشار زیادی که به چوب طی عملیات وینچینگ وارد می‌شود عمق زخم در این مناطق زیاد می‌باشد. در عملیات چوبکشی با اسکیدر به علت بالاتر بودن ارتفاع دستگاه اسکیدر نسبت به ماشین‌های آفرود احتمال برخورد سقف دستگاه با تاج درختان بیشتر است و در نهایت این احتمال در مسیرهای چوبکشی نسبت به آفرود بیشتر می‌باشد. با این حال حدود ۳۰ درصد از زخم‌های ایجاد شده در این مطالعه از نوع برخورد با سقف خودرو می‌باشد. بیشترین نوع برخورد در مسیرهای آفرود برخورد بدنه و چرخ خودرو به درختان اطراف مسیر است که متأسفانه سبب خسارات زیادی می‌شود. دانیلویچ و همکاران (Danilović et al, 2015) گزارش کردند که تفریحات آفرود تأثیرات زیادی بر روی درختان بر جای می‌گذارد که یکی از این موارد آسیب دیدن تنه توسط اثرهای مکانیکی (برخورد بدنه و لاستیک خودرو با تنه درختان مسیر و پوست شدن تنه درختان) می‌باشد که این مورد می‌تواند سبب گسترش بیشتر آفات این منطقه شود.

مطابق شکل (۴) صدمه وارده به درختان حاشیه مسیر بر اثر تردد آفرود، در قسمت افق خاک تا سطح یقه درخت ۱۲٪، در محل یقه تا ارتفاع یک متری تنه درخت ۵۶٪ و از ارتفاع یک تا دو متری درخت ۳۲٪ می‌باشد. لذا بیشترین میزان آسیب‌دیدگی درختان بر اثر تردد آفرود در محل یقه تا ارتفاع یک متری تنه درخت و کمترین میزان آسیب‌دیدگی در قسمت افق خاک تا سطح یقه درخت می‌باشد. بر اثر برخورد و سایش لاستیک زخم‌هایی بر روی درختانی که قسمتی از ریشه آن‌ها در سطح خاک قرار دارد ایجاد می‌شود. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد بیشتر زخم‌های ایجاد شده در درختان اطراف مسیر در ارتفاع کمتر از ۱ متری قرار دارند که با نتایج محققان دیگر (Jourgholami et al., 2012; Mahdavi et al., 2017; Rashidi et al., 2011) مطابقت دارد که گزارش کردند بیشترین زخم‌های ایجاد شده در درختان باقی‌مانده در اطراف مسیرهای چوبکشی در ارتفاع کمتر از ۱ متر وجود دارند. همچنین برخی از محققان (Limbeck-Lilienau, 2003; Yilmaz & Akay, 2008) زخم‌هایی که در قسمت‌های پایین تنه درختان سرپا (ناحیه کمتر از ۰/۳ متر از بن درخت) قرار داشتند را جزو زخم‌های خطرناک و مستعد جهت حمله قارچ‌ها و پوسیدگی درخت معرفی کرده‌اند. یورشچ و همکاران (Ursić et al., 2022)، نشان دادند میزان صدمات وارده توسط ماشین‌های چوبکشی هاروستر و فورواردر به درختان تقریباً برابر است و به طور متوسط ۸۳٪ از صدمات وارده به پوست درخت تا ارتفاع ۱/۳ متر بالاتر از سطح زمین برآورد شده است. بر اساس نتایج حاصل شده (شکل ۵) میزان آسیب وارده به درختان

شکل ۵- میزان آسیب‌دیدگی درختان حاشیه مسیر تردد آفرود بر اساس علت آسیب، (A): برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه (B): برخورد سقف خودرو با تاج درخت (C): زخم ریشه بر اثر سایش تایر (D): زخم به‌دلیل سیم وینچ

Figure 5. The rate of damage to trees along the off-road based on the cause of damage; (A): Collision of car body and wheel with tree trunk; (B): The collision of the roof of the car with the crown of tree; (C): Root wound due to tire wear; (D): Wound due to the winch wire

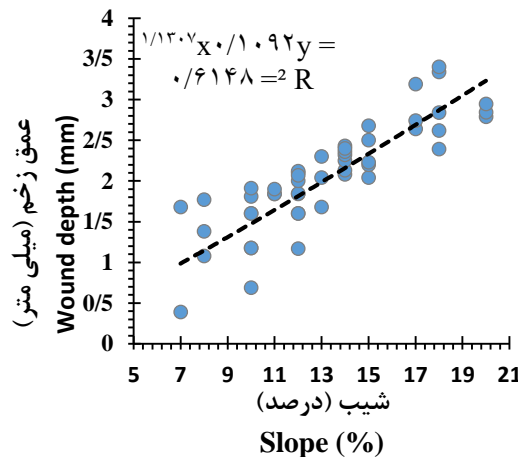
شکل ۶- میزان عمق زخم بر اساس علت آسیب، (A): برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه (B): برخورد سقف خودرو با تاج درخت (C): زخم ریشه بر اثر سایش تایر (D): زخم به‌دلیل بریدگی سیم وینچ

Figure 6. The rate of wound depth based on the cause of damage; (A): Collision of car body and wheel with tree trunk; (B): The collision of the roof of the car with the crown of a tree; (C): Root wound due to tire wear; (D): Wound due to the winch wire

افزایش می‌دهد. جورغلامی و همکاران (Jourgholami et al., 2012) در مطالعه خود بیان داشتند که در زخم‌های با اندازه بزرگتر و عمق و شدت بیشتر، پوسیدگی با احتمال بیشتری رخ داده و گسترش می‌یابد.

طبق نتایج میانگین عمق زخم در شیب ۷ درصد ۱ میلی‌متر و با افزایش شیب، در شیب ۲۰ درصد به ۳/۴ میلی‌متر افزایش یافته است. با توجه به شکل (۷) با افزایش شیب طولی عمق زخم ایجاد شده در درختان نیز به‌صورت خطی افزایش یافته است.

عمق آسیب وارد شده به درخت در اثر برخورد بدنه و چرخ خودرو با تنه ۱/۹۷ سانتی‌متر، برخورد سقف خودرو با تاج درخت ۱/۸۳ سانتی‌متر، زخم ریشه در اثر سایش تایر ۰/۸۳ سانتی‌متر و زخم به‌دلیل بریدگی توسط سیم وینچ ۴/۱۲۵ سانتی‌متر می‌باشد (شکل ۶). بنابراین بیشترین عمق زخم ایجاد شده در تنه درختان حاشیه مسیر تردد آفرود، به‌علت بریدگی سیم وینچ وسیله نقلیه می‌باشد. زخم ایجاد شده در اثر بریدگی سیم وینچ جزء زخم‌های با عمق زیاد و قابل توجه می‌باشد که سلامت درخت را به‌خطر انداخته و احتمال پوسیدگی و حمله آفات را

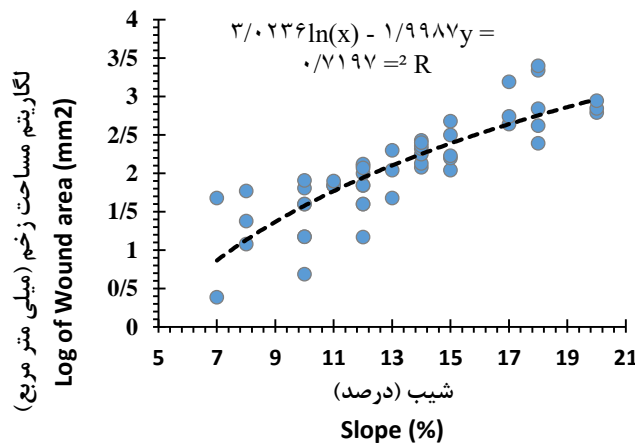

شکل ۷- تاثیر شیب طولی بر عمق زخم تنه درختان

Figure 7. The effect of longitudinal slope on the wound depth

طبق نتایج لگاریتم مساحت زخم در شیب ۷ درصد ۰/۸۵ میلی‌متر مربع و با افزایش شیب، در شیب ۲۰ درصد مساحت زخم به ۳ میلی‌متر مربع افزایش یافته است. مطابق شکل (۸)

با افزایش شیب طولی مساحت زخم ایجاد شده در درختان نیز افزایش می‌یابد.

شکل ۸- تاثیر شیب طولی بر مساحت زخم تنه درختان

Figure 8. The effect of longitudinal slope on the wound area

نتیجه‌گیری کلی

امروزه آفرودسواری نه تنها یک ورزش محسوب می‌شود بلکه علاقه‌مندان زیادی در سراسر جهان دارد. این موضوع از آنجایی اهمیت پیدا می‌کند که علاقه‌مندان آفرود به صورت گروهی و با تعدادی ماشین به عرصه‌های جنگلی مراجعه کرده و اولویت آن‌ها انتخاب مسیرهای دشوار به منظور مسابقه بدون در نظر گرفتن خواهش‌های زیست‌محیطی می‌باشد. به همین منظور این مطالعه با ارائه پیشنهاداتی به دنبال کاهش این اثرات منفی است:

- سازماندهی مناسب توسط سازمان‌های مرتبط (مانند اداره‌های منابع طبیعی و ورزش و جوانان) و مشخص نمودن مسیرهای مشخص برای تردد آفرود جهت کاهش آسیب به توده جنگلی، زادآوری و درختان سرپا.

- آگاهی از صدمات جنگل به رانندگان و گروه‌های ورزشی و اجرای مدیریت صحیح توسط عوامل اجرایی.

رشیدی و همکاران (Rashidi et al, 2011) گزارش کردند که با افزایش شیب طولی و عرضی به علت دشوار بودن شرایط برای راننده در کنترل اسکیدر، احتمال برخورد به درختان اطراف مسیر بیشتر شده و در نتیجه سبب افزایش زخم‌های وارده به درختان می‌شود. همچنین محققان (Kartoolinejad et al., 2012; Yuniawati & Dulsalam, 2020) دریافتند با افزایش شیب طولی مسیرها شدت ضربات وارده به درختان بیشتر می‌شود. این مطالعه نیز نشان داد شیب طولی مسیر تاثیر مستقیم بر روی عمق و مساحت زخم‌های ایجاد شده دارد. با افزایش شیب طولی احتمال سر خوردن ماشین افزایش می‌یابد، ترمزها به درستی عمل نمی‌کنند و احتمال بکس باد کردن چرخ‌ها بیشتر است (Mukhtar et al., 2022; Picchio et al., 2019; Ursic et al., 2022). در این شرایط کنترل خودرو از دست راننده خارج شده و با درختان اطراف برخورد می‌کند و سبب ایجاد آسیب به درختان و خسارت‌های زیست‌محیطی زیادی می‌شود.

می‌تواند تا حدود زیادی از زخمی‌شدن عمقی تنه درختان جلوگیری کند.
 - انجام مطالعات و بررسی اثرات تردد آفرود بر روی خاک و جلوگیری از کوبیدگی و به‌هم‌خوردگی خاک با برنامه‌ریزی و مدیریت زمان و مکان تردد.
 - پرهیز از ورود ماشین‌های آفرود در جنگل‌های حفاظتی با شیب زیاد، در جنگل‌هایی با درختان نخبه و همچنین در مناطقی با خاک حساس و مستعد لغزش.

- با برنامه‌ریزی و اجرای کلاس‌های آموزشی جهت آموزش علاقه‌مندان آفرود می‌توان صدمات را به حداقل رساند و کمک شایانی به حفاظت از درختان، زادآوری و خاک در جنگل نمود.
 - با توجه به نتایج این مطالعه آفرودسواری سبب خسارات زیادی به درختان اطراف مسیر شده است. لذا راه‌کارهای ساده‌ای مانند استفاده از محافظ تنه درختان (مانند استفاده از یونولیت و بستن سرشاخه‌های درختی به دور تنه درختان) می‌تواند از صدمات سطحی بر روی تنه جلوگیری کند. همچنین استفاده از شلنگ و یا پوشش پلاستیکی به دور حلقه سیم وینچ

منابع

- Assaeed, A. M., Al-Rowaily, S. L., El-Bana, M. I., Abood, A. A., Dar, B. A., & Hegazy, A. K. (2019). Impact of off-road vehicles on soil and vegetation in a desert rangeland in Saudi Arabia. *Saudi Journal of Biological Sciences*, 26(6), 1187-1193.
- Brennenstul, M., Czarnecki, J., & Białczyk, W. (2024). Assessment of Tractor Tires Used in Forest Conditions in Terms of Traction Performance and Impact on Ground. *Croatian Journal of Forest Engineering: Journal for Theory and Application of Forestry Engineering*, 45(1), 97-114.
- Danilović, M., Kosovski, M., Gačić, D., Stojnić, D., & AntoniĆ, S. (2015). Damage to residual trees and regeneration during felling and timber extraction in mixed and pure beech stands. *Šumarski list*, 139(5-6), 253-262.
- Espahbodi, K., & Eghtesadi, A. (2019). The Environmental Effects of Skidder Traffic and Skidding Directions on Forest Soil Compaction and the Regeneration Establishment Condition in Choob-e-Farim Forests. *Ecology of Iranian Forest*, 7(14), 22-30.
- Ghorbani, Z., & Jourgholami, M. (2016). Impact Assessment of Timber Extraction to Residual Stand in Natural Managed Forests (Case Study: Gorazbon District in Kheyroud Forest). *Environmental Researches*, 6(11), 69-72.
- Jourgholami, M., Rizvandi, V., & Majnounian, B. (2012). Evaluating the extent, patterns, size and distribution of tree scars following skidding operation (case study: Kheyroud forest). *Iranian Journal of Forest*, 4(3), 187-196.
- Kartoolinejad, D., Najafi, A., & Kazemi-Najafi, S. e. (2012). Decay evaluation of damaged beech trees (*Fagus orientalis* L.) adjacent to skid trails by nondestructive stress wave technique. *Iranian Journal of Forest and Poplar Research*, 20(4), 622-633.
- Kizha, A. R., Nahor, E., Coogen, N., Louis, L. T., & George, A. K. (2021). Residual stand damage under different harvesting methods and mitigation strategies. *Sustainability*, 13(14), 7641.
- Kuznetsov, V., Ryzhova, I., & Stoma, G. (2019). Transformation of forest ecosystems in Moscow megapolis under recreational impacts. *Eurasian Soil Science*, 52, 584-592.
- Limbeck-Lilienau, B. (2003). Residual stand damage caused by mechanized harvesting systems. Proceedings of the Austro 2003 meeting: High Tech Forest Operations for Mountainous Terrain.
- Mahdavi, S. J., Akbari, H., Parsakhoo, A., & Abasi, A. (2017). *The technical effects of skidding on the damages to the trees around the skidd trail* The third national conference of knowledge and technology of agricultural sciences, natural resources and the environment.
- Mukhtar, H. M. M., Yahya, Y., Rahmat, A., & Ismail, R. (2022). Timber Harvesting Residual Trees Damage Decision-Making for Sustainable Forest Management. 2022 16th International Conference on Ubiquitous Information Management and Communication (IMCOM).
- Naghdi, R., Rafatnia, N., Bagheri, A., & Hemati, V. (2006). Evaluation of the damage caused to the residual trees in the skidded path (case study: Lonk Siahkol forest). *Iranian Journal of Forest and Poplar Research*, 16(1), 87-98.
- Picchio, R., Mederski, P. S., & Tavankar, F. (2020). How and how much, do harvesting activities affect forest soil, regeneration and stands? *Current forestry reports*, 6(2), 115-128.
- Picchio, R., Tavankar, F., Bonyad, A., Mederski, P. S., Venanzi, R., & Nikooy, M. (2019). Detailed analysis of residual stand damage due to winching on steep terrains. *Small-scale Forestry*, 18(2), 255-277.
- Pinard, M. A., Putz, F. E., Tay, J., & Sullivan, T. E. (1995). Creating timber harvest guidelines for a reduced-impact logging project in Malaysia. *Journal of Forestry*, 93(10), 41-45.
- Rashidi, R., Firuzan, A. H., Nikooy, M., & Kochi, M. (2011). Assessment of damage caused to trees around skidd trail in the forest. *Biology*, 5(18), 41-50.
- Ursić, B., Vusić, D., Papa, I., Poršinsky, T., Zečić, Ž., & Đuka, A. (2022). Damage to Residual Trees in Thinning of Broadleaf Stand by Mechanised Harvesting System. *Forests*, 13(1), 51.
- Yilmaz, M., & Akay, A. (2008). Stand damage of a selection cutting system in a uneven aged mixed forest of Cimendagi in Kahramanmaraş-Turkey. *International Journal of Natural Engineering Sciences*, 2(1), 77-82.
- Yuniawati, Y., & Dulsalam, D. (2020). Residual Stand Damage Due to Timber Harvesting in PT Tunas Timber Lestari, Papua. *Jurnal Penelitian Kehutanan Wallacea*, 9(2), 121-132.